कला शिक्षणातील संधी

कलाशिक्षणातील संधी :

सध्या मोठ्या प्रमाणात मिळणारा रोजगार व व्यावसायिक वातावरण यामुळे समाजाचा कलाविषयक दृष्टिकोन चांगल्या अर्थाने बदललेला दिसतो. राज्यातील शिक्षित, सुसंस्कृत समाज व आर्थिक केंद्रीकरणामुळे कलाक्षेत्र व कलाशिक्षण संदर्भातील अनेक बाबींचा विकास होत आहे. माहिती तंत्रज्ञान, नवनवे शोध आणि जागतिकीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर कलाशिक्षणाला आज असाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. भारताची आर्थिक राजधानी असलेल्या मुंबईपासून ते राज्याच्या जिल्हा-तालुका स्तरापर्यंत कलाशिक्षणाच्या संधी उपलब्ध आहेत.

कलाशिक्षणातील संगणकाचा अंतर्भाव, कलाविषयक मांडणी, रचना व संकल्पनांना कलाटणी देणारा ठरला. इंटरनेटद्वारे उपलब्ध असलेला माहितीचा प्रचंड साठा व साधता येणारा जागतिक संवाद यामुळे कलाशिक्षण व त्यासंदर्भातील समग्र बाबींची आंतरराष्ट्रीय देवाणघेवाण सहजसाध्य होत आहे.

कला अभ्यासक्रमात दृश्यकलेत (Visual Art) 'रंग व रेखा आणि कला' (Drawing And Painting), शिल्पकला (Modeling And Sculpture) या विषयांतील अभ्यासक्रम उपलब्ध आहेत. याशिवाय 'कलाशिक्षक', 'कलाशिक्षण' व मूलभूत कलाशिक्षणाचे अभ्यासक्रमही राबवले जातात. चित्रणकला, ॲनिमेशन, वेब डिझायनिंग, गेम डिझायनिंग, प्रॉडक्ट डिझायनिंग, इंटरफेस ॲन्ड प्रेझेंटेशन डिझायनिंग अशा अनेक विषयांतील कला अभ्यासक्रम हे प्रमाणपत्र, पदविका, पदवी व पदव्युत्तर पदवी या स्वरूपात उपलब्ध आहेत. कलाशिक्षणातून एम. फिल. व पी. एच. डी. अभ्यासक्रमांतर्गत कलाविषयात संशोधनाच्या संधीही उपलब्ध होत आहेत.

कलेविषयी पाल्याची आवड व त्यांच्यातील सुप्त कलागुण बालवाडी ते प्राथमिक शिक्षण या टप्प्यावरच जाणवू लागतात. शाळा, शिक्षक, पालक व समाज या माध्यमातून बालकांचे सर्वांगीण व्यक्तिमत्त्व घडत असेत. महाराष्ट्रात प्राथमिक ते उच्च माध्यमिक शिक्षणात चित्रकला, हस्तकला, संगणक प्रशिक्षण यांसारख्या विषयांचे ज्ञान कार्यानुभवातून दिले जाते. विद्यार्थ्यांना इतर शालेय विषयांसोबत कलाविषयाची निवड करून उच्च कलाशिक्षणाकडे वाटचाल करता येते.

राज्यात कला संचालनालयाद्वारे 'एलिमेंटरी' व 'इंटरमिजिएट ड्रॉईंग ग्रेड परीक्षा' शालेय व खाजगी संस्थांच्या माध्यमातून राज्य पातळीवरून मोठ्या प्रमाणात राबवल्या जातात. पुढील उच्च कलाशिक्षण प्रवेशासाठी विद्यार्थ्यांना या परीक्षांचा निश्चितपणे लाभ होतो. इयत्ता दहावी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांसाठी कला संचालनालयाद्वारे राबवण्यात येणारा एक वर्षाचा मूलभूत अभ्यासक्रम (Foundation Course) हा आदर्श पायाभूत शिक्षणक्रम विद्यार्थ्यांना उच्च कलाशिक्षणाच्या पुढील संधी उपलब्ध करून देतो. मूलभूत अभ्यासक्रमानंतर विद्यार्थ्यांना उपयोजित कला, रंगरेखा कला व शिल्पकला अशा पदविका (जी.डी.आर्ट) अभ्यासक्रमांपैकी कोणत्याही एका अभ्यासक्रमासाठी प्रवेश घेता येतो. जी. डी. आर्ट या चार वर्षाच्या पदविका अभ्यासक्रमानंतर एक वर्षाचा डिप्लोमा इन आर्ट एज्युकेशन (Dip. A. Ed.) हा पोस्ट डिप्लोमा पूर्ण करता येतो. उच्च कलाशिक्षण संस्थांमध्ये डिप. ए. एड. झालेल्या विद्यार्थ्यांना विशेष प्राधान्याने संस्थेत घेतले जात आहे. त्याचप्रमाणे आर्ट मास्टर (A.M.) हा एक वर्षाचा प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमही ए. टी. डी. व जी. डी. आर्ट नंतर पूर्ण करता येतो.
एम. ए. असलेल्या व्यक्तीस कला संस्थांमधून सेवा

बढती व सुधारीत वेतनश्रेणीचा लाभ होत आहे. या व्यतिरिक्त १२ वीनंतर विद्यार्थ्यांना दोन वर्षांचा आर्ट टिचर्स डिप्लोमा (A.T.D.) हा पदविका अभ्यासक्रमही निवडता येतो.

महाराष्ट्रात मुंबई, पुणे, नागपूर, औरंगाबाद, कोल्हापूर, उत्तर महाराष्ट्र येथील विद्यापीठे व समकक्ष संस्थांमध्ये उच्च कलाशिक्षणाचे विविध अभ्यासक्रम राबवले जातात. त्यापैकी एक वर्षाचा बॅचलर ऑफ फाईन आर्ट (B.F.A.) ब्रीज कोर्सद्वारे जी.डी.आर्ट डिप्लोमा उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांना पदवी प्रमाणपत्र व दर्जा मिळवता येऊ शकतो. याशिवाय उपयोजित कला, रंग व रेखा कला व शिल्पकला या प्रमुख विषयांतील चार वर्षांचा बॅचलर ऑफ फाईन आर्ट (B.F.A.) हा पदवी अभ्यासक्रम १२ वी किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांना प्रवेश परीक्षेद्वारे निवडता येतो. बी. एफ. ए. पदवीधरकांना मास्टर ऑफ फाईन आर्ट (M.F.A.) या पोस्ट ग्रॅज्युएट पदवी अभ्यासक्रमास प्रवेश घेता येतो. १२ वी किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांना मुंबईतील आय.आय.टी. बॉम्बे या पवईस्थित (I.D.C.) केंद्राद्वारे आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे कलाशिक्षण घेता येते. बॅचलर ऑफ डिझाईन (बी. डेस.) व मास्टर ऑफ डिझाईन (एम. डेस.) अशा पदवी व पदव्युत्तर पदवी शिक्षणाबरोबर आय. डी. सी. च्या माध्यमातून कलाविषयक संशोधनाकरता पीएच.डी. अभ्यासक्रमात प्राधान्य दिले जाते. राज्यात उच्च कलाशिक्षण संस्था वाढत असतानाच केवळ महिलांसाठी कलाशिक्षण देणारे एस.एन.डी.टी. विद्यापीठही कार्यरत आहे. दृक कला विषयातील पदवी व पदव्युत्तर पदवी अभ्यासक्रमांबरोबरच एम. फील. व पी.एच.डी असे संशोधन अभ्यासक्रमही या विद्यापीठात अनेक वर्षांपासून यशस्वीपणे राबवले जात आहेत. कलाक्षेत्रातील पुरुष व महिला कलाकारांना समान संधी उपलब्ध असून सर्जनशील, संगणककुशल, संवादक्षम व माहिती तंत्रज्ञानाच्या दृष्टिकोनातून सातत्याने अपडेट असणाऱ्या कलाकारांची विविध क्षेत्रातील आंतरराष्ट्रीय कंपन्यांकडून निवड होताना आढळून येते.

'ग्लोबलायझेशन' च्या पार्श्वभूमीवर कला शिक्षणात व कलाक्षेत्रात सातत्याने आघाडीवर असलेल्या महाराष्ट्रात कलाशिक्षण तळागाळातील विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचलेले दिसते. कलाविषयक साक्षरतेची विशेष दखल घेऊन महाराष्ट्राने हायटेक कला शिक्षणाची मुहूर्तमेढ रोवली आहे. कलाशिक्षणातून बालविकास घडवतानाच महाराष्ट्राने उच्च कलाशिक्षण व औद्योगिकीकरण यांचा समन्वय साधून जागतिक स्तरावर अनेकविध क्षेत्रांत कुशल व तज्ज्ञ कलाकरांना संधीचे दालन उपलब्ध करून दिले आहे.